

ПЕРСОНАЛІЇ

ПОБОЖІЙ С.І.

**ЮЛІЯ БРАЗОЛЬ І СУМЩИНА.
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ АСПЕКТИ У ДОСЛІДЖЕННІ
ТВОРЧОСТІ ХУДОЖНИЦІ**

Розглядається творчий доробок маловідомої художниці Ю.Бразоль, життєвий шлях якої був тісно пов'язаний з Сумщиною. Підкреслюється роль і значення історико-краєзнавчих джерел у питаннях атрибуції творів графіки, живопису та скульптури.

На теренах Сумщини у ХІХ - на початку ХХ ст. працювали художники, чії імена згодом загубилися в історії мистецтва. Серед них - Юлія Бразоль, Костянтин Власовський, Олексій Красовський, Б.Комаров. Деякі з них народилися на Слобожанщині, інші, можливо, тимчасово перебували в наших краях, але всі вони залишили помітний слід в історії художнього життя Сумщини. Причетність Ю.Бразоль, К.Власовського та О.Красовського до дворянського роду визначало не тільки певний соціальний статус, але й дозволяла митцям знаходитися серед найвищого прошарку суспільства, в аристократичних колах, мистецькій богемі. Якоюсь мірою це, якщо не розширювало, то в усякому разі коригувало їхній кругозір, визначало естетичні смаки та манеру поведінки.

Вивчення творчості забутих художників у своїй основі повинно спиратися на джерелознавчу базу. У дослідженні зібрано й проаналізовано історико-краєзнавчий матеріал, на який автор спирався як в атрибуції творів Ю.Бразоль, так і для створення об'єктивної картини розвитку творчості забутого художника. Деякі з них спростовують хибну інформацію та легенди.

Про причетність Юлії Бразоль (1856 (?) - після 1918) до дворянського роду свідчить *“Малоросійський родословник”* В.Модзалевського. В ньому указано прізвище дружини поміщика, відомого лікаря-гомеопата Л.Бразоля: *“Юлія Николаевна Добросельская, дочь помещика Лебединского уезда”*¹. У виданні, яке належало перу відомого українського дослідника генеалогії В.Модзалевського, спростовується інформація, яка міститься в одному архівному документі. Подаючи відомості про картини, які були видані з Лебединського художнього музею на вимогу німецької адміністрації, директор цього музею Борис Кузьмич Руднев склав список у 1944 р., до якого увійшло дев'ять творів художниці Бразоль-Леонтєвої. Він також подав біографічні відомості про неї, які згодом й слугували орієнтиром для дослідників. У них йшлося про лебединську художницю Ю.Бразоль, уроджену Заславську, із зазначенням років життя: 1856-1919². Не виключено, що Б.Руднева в оману ввели факти, узяті ним з *“других рук”*, а також (не виключено) й певна містифікація самої Ю.Бразоль, яка одну зі своїх робіт підписала: *“Юлія Бразоль Заславская”*, а на скульптурній композиції *“Аврора”* зробила такий авторський підпис: *“Юлія Бразольская”*³. Подібні містифікації або неуважність автора до підписів на творах - явище не таке й вже

рідкісне в історії мистецтва. Про те, що Ю.Бразоль мала відношення до Заславських (наприклад, по лінії матері), свідчить і такий факт: у каталозі персональної виставки 1910 р. під №251 значиться “*кушак гетьмана Заславського*” - очевидно, родинна реліквія, що могла бути пов’язана з Заславськими.

Пошуки документів, які могли б підтвердити або спростувати роки життя Ю.Бразоль, указані Б.Рудневим, в архівах Сум та Харкова поки що не принесли результату⁴. Ступінь довіри до інформації Б.Руднева у мене високий, зважаючи на наукову сумлінність вченого, який набував навичок музейного працівника під час навчання та роботи у Харкові. Його спілкування з такими істориками мистецтва, як Ф.Шміт, Д.Гордеев, О.Нікольська, привчили його цінувати факти як по відношенню до творів мистецтва, так і по відношенню до біографії митців. Б.Руднев переїхав до Лебедин в 1918 р. У цьому ж році у Лебедині відбулася персональна виставка Ю.Бразоль. Цілком очевидно, що розпочинаючи створення музею в цьому місті, Борис Кузьмич не міг не цікавитися мистецькими подіями, які відбувалися тут. Не виключено, що він спілкувався з Юлією Миколаївною. Описовою це підкріплюється фразою з вищенаведеного документу: “*брала уроки живописи (по її словам) у Айвазовського і лепки у Антокольського*”⁵. Ці відомості він міг взяти і з передмови каталогу персональної виставки Ю.Бразоль, що відбулася у Санкт-Петербурзі у 1910 р., в якій також йдеться і про навчання у І.Айвазовського, але не згадується ім’я скульптора М.Антокольського⁶.

Скупі біографічні відомості подає також авторитетний мистецький словник⁷. Директор Лебединського міського художнього музею ім.Б.К.Руднева В.Кравченко та співробітник цього музею Ю.Голод орієнтуються на інформацію, почерпнуту з дослідження В.Модзалевського. Зокрема, у статті про Ю.Бразоль, вміщеній в енциклопедичному довіднику “*Сумщина в іменах*”, В.Кравченко зазначає, що вона народилася: “*у сім’ї поміщика Добросельського*”, а також вказує місце її народження (Гудимівка?)⁸. Місце народження художника виводилося автором з напису на портреті Ю.Бразоль роботи В.Слендзінського, хоча це може сприйматися на рівні гіпотези. У колекції Лебединського міського художнього музею зберігається “*Жіночий портрет*” роботи польського художника В.Слендзінського, на якому зображено Ю.Бразоль - молоду вродливу дівчину з рум’янцем на щоках та довгою косою⁹. Портрет було написано у 1881 р. у с.Гудимівка й подаровано Ю.Бразоль своєму другому чоловікові - О.Леонтьєву через багато років після його написання. Вочевидь, написання портрету було приурочено до її весілля і виходу заміж за Лева Бразоля. Автор портрету - класний художник Вікентій Олександрович Слендзінський (1837-1909) - навчався у Московському училищі живопису, ліплення та зодчества. У кінці 1870-х - на початку 1880-х років жив і працював у Харкові, Сумах, а також у сс.Гудимівка та Михайлівка на Лебединщині. Отже, створення портрету Ю.Бразоль цілком вписується у біографічну канву художника. На жаль, гіпотезу щодо Гудимівки як місця народження Ю.Бразоль не підтвердила відповідь з Державного архіву Харківської області, отримана на наш запит¹⁰. Якщо у даному випадку автор з Лебедин подає версію, яка ґрунтується на написі, зробленому на звороті портрету, то указання місця народження Ю.Бразоль у м.Суми в Енциклопедії Сучасної України ніяким чином не обґрунтовано¹¹.

У Лебединському художньому музеї зберігається також *“Портрет М.Г.Добросельської”* (1880). Його автор, вже відомий нам художник В.Слендзінський написав у 1880 р. портрет Марії Гнатівни Добросельської у с.Михайлівка Лебединського повіту¹². На портреті зображено літню жінку, уроджену Заславську. Судячи із зображення, її вік коливається від 60 до 70 років. Ким вона доводилася Ю.Бразоль? Певною мірою відношення Ю.Бразоль до Добросельських підкріплює ще один надзвичайно цікавий архівний документ. В *“Окладній книзі Лебединської повітової управи (1918-1919 рр.)”* зазначені суми повітових та губернських податків, які були сплачені володарями нерухомості в Лебедині у 1918 р. Серед платників зустрічаємо такі імена: *“Юлия Николаевна Добросельская”* та *“Александр Александрович Леонтьев”*, а також імена Добросельського Володимира Петровича та Добросельської Марії Павлівни¹³.

Не виключено, що останні могли знаходитися у родинних стосунках з художником. Те, що *“Юлия Николаевна Добросельская”* - це художник Юлія Миколаївна Бразоль, не підлягає сумніву. Адже Б.Руднев у вищеназваному документі від 1944 р. зазначає у біографічних відомостях про Ю.Бразоль: *“Выйдя 2-й раз замуж за капитана 1-го ранга Леонтьева, сопровождала его в поездке на Д[альний]Восток /.../ Проживала в с.Рябушках в 9 кил.[ометрах] от Лебедина, где у Леонтьева было имение”*¹⁴. Отже, у документі зазначено, що другим чоловіком Ю.Бразоль був Олександр Олександрович Леонтьєв. Про те, що подружжя мешкало у Лебедині у другій половині 1910-х років підтверджує інший документ - спогади уродженця Лебедині О.Т.Римара (1900-?), який у 1915 р. був працівником Лебединської електростанції і робив електропроводку у будинку Ю.Бразоль. З його слів: *“В доме было 5-6 комнат. Юлия Бразоль - среднего роста, полноватая, медлительная; носила монокль, который иногда падал; было ей на вид тогда лет 50. Муж ее - капитан морского флота Леонтьев - уже пожилым, лет 60. Был у них мальчик лет 10, за ним ухаживал мужчина-слуга. Слуга - женщина подавала кушанья. В квартире было десятка полтора собак - эспаньолы (маленькие, лохматые). В квартире было много картин, многие в стиле Айвазовского. Леонтьев-помещик из села Рябушки”*¹⁵. Цей будинок зберігся до наших днів, знаходився на вулиці Петропавлівській №6 (нині вул.Піонерська, 6). Зрозуміло, що у період частої зміни влади у Лебедині після 1917 р. Ю.Бразоль могла спеціально змінити прізвище для фіскальних органів, уникаючи таким чином можливих репресій у зв'язку з причетністю до відомої дворянської родини Бразолів та Леонтьєвих¹⁶. Указаний Б.Рудневим в документі рік смерті Ю.Бразоль (1919) також не знайшов документальних підтверджень.

Зважаючи на те, що у 1918 р. у Лебедині відбулася виставка Ю.Бразоль, а її ім'я знаходимо в окладній книзі за 1918 р., ці документи підтверджують перебування Ю.Бразоль у Лебедині у цей період. Очевидно, що указуючи 1919 р. як дату смерті Ю.Бразоль, Б.Руднев спирався, швидше за все, на усну інформацію від мешканців міста. Не виключено, що він також брав безпосередню участь у конфіскації творів Ю.Бразоль та художника О.Красовського у 1919 р. разом з членами гуртка по зберіганню архівів дореволюційних установ та цінних історичних документів на чолі з

громадським діячем та партійним працівником Ю.Базавлуком (1862-1939). У цьому архівному документі зокрема йдеться про те, що гурток на той час складався з трьох осіб. Один з членів цього гуртка - Ю.Базавлук - у пореволюційні часи, маючи мандат на охорону пам'яток мистецтва та творів старовини у 1919 р.: *"конфіскував картини у поміщиці Леонтєвої-Бразоль, зібрав килими й мистецькі вироби й картини Красовського, та відчинив 23 березня перший на Україні в ті часи музей і при ньому мистецьку школу Б.К.Руднева, що закінчив колишній технологічний інститут та багато доклав праці по зібранню матеріалів музейної вартості..."*¹⁷. Отже, будучи безпосереднім учасником та свідком тих подій, Б.Руднев міг знати подальшу долю Ю.Бразоль.

На нашу думку, вона разом з О.Леонтєвим скоріше за все емігрувала за кордон, як це зробила графиня В.Капніст з Лебедина у цей же рік. Довгий час вважалося, що В.Капніст загинула або у Лебедині, або під час втечі до Криму разом з денікінськими військами¹⁸. Проте документи спростували цю версію. Графиня В.Капніст дісталася Криму, емігрувала і померла у Німеччині у 1922 р.¹⁹ Залишатися з безрадісною подальшою перспективою у Лебедині без засобів існування і відповідної професії, з очікуванням репресій через дворянське походження не залишало шансів для Ю.Бразоль, О.Леонтєва і В.Капніст. Єдиним рятувним шляхом для них була спочатку втеча з Лебедина. 22 січня 1919 р. Лебедин було захоплено Червоною армією та партизанськими загонами.

Вперше Юлія Добросельська вийшла заміж за Лева Євгеновича Бразоля²⁰. Л.Бразоль - перший у Російській імперії лікар-гомеопат, доктор медицини (1884), засновник російського гомеопатичного товариства. Від цього шлюбу у них було двоє дітей: Євген (1882-?) і Борис (1885-1963), які народилися у с.Журавне (нині Охтирський р-н Сумської області). Лев Євгенович був володарем земельних маєностей у цьому селі. У 1880-х - на поч. ХХ ст. - почесним мировим суддею Охтирського повіту, а з 1885 р. - вільним практикуючим лікарем у Санкт-Петербурзі. Обидва сини закінчили імператорське училище правознавства. Після 1917 р. вони разом з батьком перебували в еміграції. Б.Бразоль був учасником монархічного руху, настрої якого відбилися у його книзі *"Русские орлы в борьбе против большевиков"*. Помер Л.Бразоль у Парижі. Брат Л.Бразоля - Сергій Євгенович Бразоль (1851-?) був громадським діячем, гофмейстером царського Двору. Його прізвище зустрічаємо так само серед платників податків, які мешкали у Лебедині в 1918 р.²¹

Свій шлях у мистецтві Ю.Бразоль починала під керівництвом харківського художника Євдокима Гнатовича Волошинова (1823(24?) - 1913), який у 1859-1884 рр. викладав малювання у Харківському інституті шляхетних дівчат. З творчістю цього художника сумчани познайомилися на посмертній виставці Є.Волошинова, яка відбулася в Сумах у 1914 р.²² Швидше за все, що *"Натюрморт"* Ю.Бразоль було написано на початку її художньої кар'єри - у кінці 1880-х років. Про вплив Є.Волошинова свідчать й об'єкти, які вибираються для композиції: гарбуз і яблука, які любив писати харківський художник. Зосереджуючи увагу на розподіленні світлих і темних кольорів, менше уваги приділила лінійній перспективі,

в якій помітні деякі огріхи. Потім опанувала секрети майстерності у відомого художника-мариніста І.Айвазовського. У творчому доробку Ю.Бразоль є кілька робіт на мариністичну тематику. Навичок скульптури набувала у російських майстрів ліплення М.Антокольського та В.Беклемішева у німецького професора Цурштрасена - в Лейпцігу, італійського скульптора Монтеверде - в Італії. Про те, що твори цього скульптора були в моді, свідчать рядки у листі І.Репіна до критика В.Стасова від 16 вересня 1873 р. з Риму, в якому великий живописець відзначає неймовірний успіх таких робіт італійського скульптора, як "Юнак Колумб" та "Геній Франкліна", які з успіхом повторювалися автором. Слід зазначити, що саме у скульптурі Юлія Миколаївна досягла найбільших успіхів.

Через деякий час твори Ю.Бразоль експонувалися на різноманітних виставках, але постійно вона бере участь на виставках Першого дамського художнього гуртка у Санкт-Петербурзі і Товариства петербурзьких художників. Активну участь у виставках цього гуртка брали М.Бруні, Ю.Клевер, П.Куріар, Л.Лагоріо, О.Самокиш-Судківська. З роботами Ю.Бразоль могли познайомитися глядачі не тільки Санкт-Петербурга та Москви, але й Харкова, Нижнього Новгорода, Томська. В експозиціях виставок знаходилося, як правило, від п'яти до десяти її творів, виконаних іноді в різних техніках. Діапазон творчих пошуків Ю.Бразоль був надзвичайно широкий і простягався від занять живописом, графікою, скульптурою, декоративним мистецтвом до колекціонування.

На Всесвітній виставці в Парижі (1900) вона отримала почесний відгук за бронзовий канделябр та за скульптуру "Будяк", а в Реймсі (1903) - золоту медаль за барельєф "Двох голівок". Ця нагорода повною мірою відбивала загальний стан справ щодо визнання російського та українського мистецтва на Заході в останній третині ХХ ст. Отже, серед митців, хто завоював славу за кордоном, слід вважати і художника, чий життєвий шлях був пов'язаний з Сумщиною. Згадка про вищеназваний барельєф у каталозі її виставки 1910 р. підштовхнув до версії, згідно з якою композиція Ю.Бразоль "Сестри" з колекції Сумського художнього музею і "Дві голівки" - одна й та ж сама робота. Відтоді час її виконання сягає першої половини 1900-х років. Завдяки іншому історичному джерелу - каталогу виставки картин Санкт-Петербурзького товариства художників за 1904 р. вдалося привернути увагу до камерної скульптури "Плюшкін" невідомого художника (бронза, литво. 22x10x8,2) із Сумського художнього музею. Оскільки на цій виставці експонувалася скульптура Ю.Бразоль з бронзи також під назвою "Плюшкін", цілком очевидно, що авторство твору, героєм якого є персонаж "Мертвих душ" М.Гоголя, з музею є роботою Ю.Бразоль.

Ім'я Ю.Бразоль вперше зустрічається серед учасників виставки Першого дамського художнього гуртка у 1895 р. У каталозі виставки цього року згадується її твір "Пейзаж". У подальшому її твори експонувалися на виставках гуртка у Санкт-Петербурзі у 1896, 1897, 1898, 1899, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1910, 1911, 1914 рр.; на виставках Санкт-Петербурзького товариства художників у 1897-1901 рр. та в 1904, 1905, 1907, 1908, 1910, 1911 рр.; на другій осінній виставці картин у Санкт-Петербурзі (1907)²³. Не виключено, що деякі з творів, які експонувалися на цих виставках нині

зберігаються у колекції Лебединського міського художнього музею. Усього нам відомо 38 творів Ю.Бразоль. З них 36 зберігається у Лебединському художньому музеї ім.Б.К.Руднева, а 2 роботи - у Сумському обласному художньому музеї ім.Н.Онацького.

Перегляд адресних книг *“Весь Петербург”* та каталогів виставок, в яких брала участь Ю.Бразоль, дозволив уточнити її домашні адреси. У книзі *“Весь Петербург”* за 1896 р. указана адреса (вул.Миколаївська, будинок №8), за якою мешкав Лев Бразоль - чоловік Юлії Миколаївни. Проте ім'я Ю.Бразоль в ній відсутнє. У довіднику за 1898 р. разом з Л.Бразолем вже указано й ім'я Ю.Бразоль, які проживали за цією адресою. У 1899, 1901, 1902 та 1903 рр. Ю.Бразоль мешкала за адресою: *“Лиговская, 47”*. У 1904, 1905 і 1906 рр. - *“В[асильевский] О[стров] 8 лин[ия], 33, кв.10”*, у 1906 р. - *“Финляндия, Муста-Мяки, дача Каза-Миа”*, у 1910 р. - *“Муста-Мяки”*²⁴. На їх основі автором уточнено роки створення деяких творів художниці. Так, наприклад, на звороті твору *“Верблюди в Яффі”* є напис із зазначеною домашньою адресою автора: *“В. О. 8 Линия Д. 33”*. Оскільки в адресних книгах знаходимо цю ж адресу, за якою мешкала Ю.Бразоль у 1904-1906 рр., то й рік виконання цього твору відносимо до першої половини - середини 1900-х років.

До цього часу, із зміщенням датування ближче до середини 1900-х років, відноситься етюд *“На пристані”*, на звороті якого є авторський підпис з цією ж адресою. Так само на звороті роботи *“Південна ніч у Малій Азії”* указано її адресу в Фінляндії - Муста-Мякі. Цю ж адресу зустрічаємо у каталогах різних виставок за 1906 і 1910 рр. Поскілки з 1907 по 1909 рр. в адресній книзі *“Весь Петербург”* прізвище Ю.Бразоль відсутнє, то саме у цей час вона й мешкала у дачній місцевості Муста-Мякі неподалік від Санкт-Петербурга (нині - Горьківське), а значить, і час створення твору *“Південна ніч у Малій Азії”* припадає на другу половину 1900-х - першу половину 1910-х років. На звороті акварельного твору *“Неаполь”* є паперова наклейка, на якій, зокрема, указано адресу: *“Лиговка 47”*. Цю адресу, за якою мешкала Ю.Бразоль, указано в адресних книгах *“Весь Петербург”* за 1899, 1901, 1902 і 1903 рр., а значить ця акварель була написана у першій половині 1900-х років.

Коли Ю.Бразоль приїхала до Санкт-Петербургу? З одного боку, в адресних книгах *“Весь Петербург”* за 1895 та 1896 рр. її ім'я відсутнє, а з іншого вона вже брала участь у виставці гуртка у 1895 р. Участь Ю.Бразоль у виставках Першого дамського художнього гуртка потребувала як мінімум - участі в його складі, а як максимум - і присутності у столиці Російської імперії. Отже, припускаємо, що приїзд художниці до Санкт-Петербурга стався у середині 1890-х років.

Швидше за все, переїзд відбувся за ініціативою чоловіка Юлії Миколаївни - першого у Російській імперії лікаря-гомеопата і засновника російського гомеопатичного товариства. Після того, як вона поєднала своє життя з капітаном першого рангу О.Леонтьєвим (цивільний шлюб?), вона багато подорожувала, супроводжуючи його у поїздках на Далекий Схід та Африку. Подібний образ життя вплинув на тематику її творів, яка мала широку географію. Етюди, написані під час подорожі експонувалися на виставці

Першого дамського художнього гуртка у 1908 р.: “Руїни в Африці”, “Поблизу Сингапура”, “Вид на Алжир”, шість етюдів з поїздки по Африці, серія етюдів з Тунісу, Алжиру та Італії²⁵. Частина цих творів, що зберігається у Лебединському міському художньому музеї ім.Б.К.Руднева свідчить про талановитість автора у царині живопису. Крім етнографічної цінності, в етюдах наявні й мистецькі якості: уміння у досягненні гармонії кольорів, вдалої композиції, вправність у передачі фігури людини.

Аналіз каталогу персональної виставки Ю.Бразоль, яка відбулася у Санкт-Петербурзі у 1910 р., дозволив зробити ще один висновок. У переліку її творів чимало робіт, назви яких вказують на українське, слобожанське походження: “Хатка в Малоросії”, “Городище в Малоросії”, “Млин у Малоросії”, “Хохол-рибалка”, “Малоросія. Ворскла”, “Ворскла”, “Город у Малоросії”, “Млин на Ворсклі”, “Будинок у Малоросії”, “У Малоросії”, “Малоросія”. Проте жодної з цих українських за тематикою робіт Ю.Бразоль немає у колекції музею в Лебедині.

Час від'їзду Ю.Бразоль з Санкт-Петербургу, ймовірно, припадає на першу половину 1910-х років (після 1914 р.?). На Лебединщині Ю.Бразоль та О.Леонтєв з'являються у 1914-15 рр., швидше за все, після початку Першої світової війни. Це підтверджують спогади О.Римара, який бував у них вдома у Лебедині вже у 1915 р. Отже, хронологічний відрізок життя Ю.Бразоль на Лебединщині у ХХ ст. припадає на середину 1910-х років - до кінця 1918 - початку 1919 рр.

В останні роки життя Ю.Бразоль, за інформацією Б.Руднева, проживала у с.Рябушки, у маєтку, володарем якого був її чоловік (О.Леонтєв), а потім у Лебедині. Частково цю інформацію підтверджують інші історичні джерела за 1905 та 1906 рр., в яких надані відомості про землевласників Харківської губернії, які володіли не менше 300 десятинами землі. У цих списках (за 1905 та 1906 рр.) згадується дворянка Добросельська Юлія Миколаївна з Лебединського повіту.

Поряд з її прізвищем зазначено таке: “Рябушкинское имене, Рябушкинской вол[ости], 1 стана”²⁶. Мова йдеться, без сумніву, про художницю Ю.Бразоль, дівоче прізвище якої - Добросельська.

У серпні 1918 р. в Лебедині відбулася друга персональна виставка творів Ю.Бразоль. Експозицію, основу якої склали живописні, графічні та скульптурні роботи, а також етнографічна колекція, було розміщено у будинку чоловічої гімназії (нині там розміщується Лебединське педагогічне училище ім.А.С.Макаренка, вул.Леніна, 73).

У двох номерах лебединської газети “Земские известия” (за 22(9) серпня та 24(11) серпня) 1918 р. невідомий критик, що заховався під літерами “Н. Г.”, зробив детальний огляд виставки. З тексту можна зробити висновок про те, що статтю писала людина, яка розумілася на мистецтві, слідкувала за художніми виставками. Не виключено, що криптонім “Н. Г.” належав Миколі Андрійовичу Грищенку (1878-1937) - громадському діячеві, родом з хутора Штепина Гребля (нині - Білопільського району). Стаття становить інтерес і як відгук на виставку Ю.Бразоль її сучасника, і як цікавий взірць провінційної художньої критики²⁷. У статті є опис робіт Ю.Бразоль, які відсутні нині у музейних збірках Лебедин і Сум.

Так, наприклад, згадується невеликих розмірів портрет жінки з правильними класичними рисами обличчя, портрет старого, кухар-китаєць; пейзажі: дорога біля лісової галявини з яскравою весняною зеленню, залита літнім сонцем самотня клуна, зимові пейзажі. Експонувалося декілька етюдів, зроблених в Японії, "за малювання яких автора ледве не посадили у тюрму". Так само відсутні у музейній колекції акварельні твори Ю.Бразоль із зображенням краєвидів Малої Азії, які згадуються у статті: "Ефес та його руїни (акварелі) Карфагена, Палестина та інші азіатські пейзажі (акварель). Чудові маленькі картини, майже мініатюри, присвячені Карфагену (олія) і руїн Ефесу (акварель)". На виставці Ю.Бразоль 1918 р. експонувалося декілька творів морської тематики, що дозволило критику взагалі назвати автора марин "співцем водяної стихії". Набагато більше було натюрмортів - "мертвої природи", "обильно представленной на нашей выставке". Отже, у такому розрізі, стаття у лебединській газеті виступає як історико-краєзнавчий документ, який засвідчує більшу кількість творів графіки, живопису і скульптури художника, ніж маємо нині у колекції Лебединського міського художнього музею.

Про те, що збирання творів займало значне місце в житті Ю.Бразоль, свідчить її лист до харківського вченого, літературознавця і мистецтвознавця Миколи Федоровича Сумцова (1854-1922). З тексту листа видно, що вона зверталася до вченого з проханням видати її колекцію українських малюнків і отримала від нього відповідь з умовами, які не влаштовували Юлію Миколаївну. У листі (недатованому) вона зазначала з цього приводу, що зачекає видавати "родные украинские рисунки, которые я в течении 17 лет очень усердно собирала"²⁸. Судячи з того, що Ю.Бразоль підписалася прізвищем "Леонтъева", час написання листа можна локалізувати у межах другої половини 1900-х - першої половини 1910-х років. У Лебединському повіті мистецькі колекції були у садибах Анненкових у Бобровому, Капністів у Михайлівці, Красовських у Куличці, Хрущових у Лифиному. Чимало творів з приватної колекції Капністів було показано на престижній історико-художній виставці портрету у Санкт-Петербурзі у 1905 р.

Г. Ганд. Александр Александрович Леон- товъ - кв. А3072	7 25 7 25	✓	5 26 5 26	✓
Юлія Миколаївна Бобровська, кв. А3072.	97 25 97 25	✓	24 27 27 27	✓

Окладна книга Лебединської повітової управи (1918-1919 рр.).
Державний архів Сумської області. - Ф.251. - Оп.1. - Спр.204. - Арк.9.
Фрагмент документу. Публікується вперше.

Цінні предмети декоративного та образотворчого мистецтва експонувалися на Першій виставці української старовини у Лебедині у 1918 р. з приватних збірок В.Капніст, В.Демченко, О.Красовського та К.Сучкової-Заліської.

Не виключаючи факт пограбування частини творів Ю.Бразоль у Лебедині під час зміни влади у 1918-1919 рр. і надходження після націоналізації деяких з тих, що експонувалися під час виставки у 1918 р., до новоствореного історико-краєзнавчого музею, можемо припустити, що частину з них могла забрати сама Ю.Бразоль, залишивши Лебедин.

Подібний висновок підкріплюється й тим фактом, що жодної роботи з її колекції декоративного мистецтва не було показано на Першій виставці української старовини у 1918 р. В усякому разі, інформації про це немає у каталозі виставки. Так само у музейній колекції відсутні твори графіки та живопису Ю.Бразоль на українську тематику. А між тим, судячи з її листа до М.Сумцова, у неї в колекції було *“шестьсот малороссийских рисунков”*. Швидше за все, спланувавши від'їзд з Лебедин у разі несприятливого перебігу обставин політичного характеру, вона забрала з собою найбільш цінні речі з колекції (про яку йшлося вище у листі до М.Сумцова), а також деякі етюди, які становили для неї художню та меморіальну цінність. Якщо художниці вдалося емігрувати, то всі мистецькі твори, які вона вивезла, поступово розсіялися (продавалися або дарувалися). У разі ж її трагічної загибелі, очевидно, пропали й мистецькі твори, які опинилися в руках випадкових людей або були ними знищені.

У вивченні життєвого та творчого шляху забутої художниці Юлії Бразоль значну увагу приділяємо історико-краєзнавчим аспектам дослідження. Опрацювання літератури, каталогів виставок, адресних книг дозволило простежити у загальних рисах життєвий і творчий шлях художниці, а також уточнити атрибуцію більшості творів. Архівні матеріали підтвердили перебування художниці у 1918 р. у Лебедині, а також розширили знання про коло її знайомств, зокрема з українознавцем М.Сумцовим.

¹Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. - Т.1. - К., 1908. - С.101.

²Документи з історії Сумського і Лебединського художніх музеїв // Науковий архів Сумського обласного художнього музею ім.Н.Онацького. - Ф.1. - Оп.1. - Спр.2. - Арк.20. Ювеналій Володимирович Голод - автор вступної статті до каталогу виставки “Ю.М. Бразоль. Художник у провінції”, також зазначав у 1989 р., що “Юлия Николаевна Бразоль (урожденная Заславская” // Ю.Н.Бразоль (1856-1919). Каталог виставки “Художник в провинции” / Авт. вст. ст. Ю.В.Голод; сост. С.И. Побожий. - Сумы, 1989. - С.3. У 1996 р. Ю.Голод в одній зі статей указував: “Дівоче прізвище - Добросельська Юлія Николаївна” // Голод Ю. Золота медаль лебединської художниці (До 140-річчя від дня народження Ю.М.Бразоль) // Життя Лебединщини (Лебедин). - 1996. - № 81(9076).

³Бразоль Ю. Алжир. Полотно на картоні, олія. 20x30. Лебединський міський художній музей ім.Б.К.Руднева (далі - ЛХМ). Справа внизу авторський підпис: “Юлия Бразоль Заславская”.

⁴Листи з Державного архіву Харківської області №01-12/217 від 27.02.2007 р., арк.1 та №01-12/784 від 03.07.2007 р., арк.1. Архів автора.

⁵Документи з історії Сумського і Лебединського художніх музеїв // Науковий архів Сумського обласного художнього музею ім.Н.Онацького. - Ф.1. - Оп.1. - Спр. 2. - Арк.20.

⁶Виставка Ю.Н. Бразоль. Картины, скульптура, этнографич.[еская] коллекция. 1910 год. - [СПб., 1910]. - С.2.

⁷Художники народов СССР: Библиографический словарь. - Т.2. - М., 1972. - С.59. У

цьому виданні указано: "Бразоль, Юлія Николаевна - скульптор, кон. XIX - нач. XX в."

⁸Кравченко В.І. Бразоль-Леонтьєва Юлія Миколаївна // Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. - Суми, 2003. - С.64.

⁹Слендзінський Вікентій Олександрович. Жіночий портрет. 1881. Полотно, олія. 72,5x57,5. ЛХМ. На звороті полотна є напис: "Мужу в подарок. Юлія Бразоль-Леонтьєва. Гудимовка. 1881 год". Портрет відреставрований у 1989-1993 рр. художником-реставратором Сумського художнього музею Іваном Волчком (1954 р.н.).

¹⁰Лист директора Державного архіву Харківської області №01-12/784 від 03.07.2007 р., арк.1. Архів автора. У ньому йдеться про те, що "у метричних книгах церков м.Лебедин Лебединського повіту Харківської губернії за 1856 рік, у тому числі і в Іллінській церкві, до притчу якої належало село Гудимівка, запису про народження і хрещення Добросельської Юлії Миколаївни немає".

¹¹Галькевич Т.А. Бразоль Юлія Миколаївна // Енциклопедія сучасної України. - Т.3. - К., 2004. - С.418-419. Автор замітки вказує місцем народження художниці м.Суми, а смерті - м.Лебедин. Ці відомості документально не підкріплені й можуть сприйматися лише як версія.

¹²Слендзінський В.О. Портрет М.Г.Добросельської. 1880. Полотно, олія. 46x36. Ж-30. ЛХМ. На звороті напис: "Мария Игнатьевна Добросельская Слендзинский В.А. Урожденная Заславская село Михайловка 1880 г. Писал В.А.Слендзинский".

¹³Окладна книга Лебединської повітової управи (1918-1919 рр.) // Державний архів Сумської області (далі - ДАСО). - Ф.251. - Оп.1. - Спр.204. - Арк.Ізв., 6, 9. Принагідно зазначимо, що у журналах Лебединського повітового земського зібрання зустрічаємо імена поручика Антонія Матвійовича Добросельського та колезького секретаря Василя Матвійовича Добросельського // Журнали XIX очередного Лебединского уездного земского собрания 9, 10 и 11 сентября 1883 года. - Харків, 1884. - С.5, 7. *Добросельський Антоній Матвійович (1836-1884)* - Голова Лебединської повітової управи.

¹⁴Документи з історії Сумського і Лебединського художніх музеїв // Науковий архів Сумського обласного художнього музею ім.Н.Онацького. - Ф.1. - Оп.1. - Спр.2. - Арк. 20.

¹⁵Відомості про художника Ю.М.Бразоль. Зошит із записами лебединського краєзнавця Ю.Голода. Запис бесіди з О.Римарем зроблено Ю.Голодом у Лебедині 9 червня 1979 р.

¹⁶Про Бразолів див.: *Модзалевский В.Л.* Малороссийский родословник. - Т.1. - С.76-103. Про Л.Бразоля див.: *Харьковский календар и памятная книжка на 1885 г.* - Х., 1884. - С.83. Згадується Л.Бразоль - "председатель съезда миров.[ых] судей, участк.[овый] мировой судья 2 -го участка". Бразоль Лев Евгеньевич // *Незабытые могилы. Российское зарубежье: некрологи 1917-1997 в 6-ти томах / Сост. В.Н. Чуваков.* - Т.1. - М., 1999. - С.397; *Білокінь С.І.* Бразоль Лев Євгенович // *Енциклопедія сучасної України.* - Т.3. - С.418.

¹⁷Перші архівісти // *Життя Лебединщини (Лебедин).* - 1999. - № 6(9326). - С.3. Передрук документу з газетної статті здійснено за вимогами сучасного правопису.

¹⁸Лебединський краєзнавець В.Дудченко з приводу подальшої долі графині В.Капніст зазначав: "Варвара Василівна після революції переїхала до своєї знайомої у Лебедин і тут її сліди у 1919 році загубилися. Не виключена можливість, що її знищили разом з іншими заложниками у застінках ЧК" // *Дудченко В.Г.* З історії Лебединщини. - Вип.1. - Лебедин, 1993. - С.21. Інші автори подають таку версію: "1919 під час денікінської окупації залишила с. Михайлівку. Вірогідно, померла по дорозі до Криму" // *Власенко В.М., Голод Ю.В.* Капніст Варвара Василівна // *Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник.* - Суми, 2003. - С.193.

¹⁹Незабытые могилы. Российское зарубежье: некрологи 1917-1997. В 6 тт. / Сост. В.Н. Чуваков. - Т.3. - М., 2001. - С.186.

²⁰Про представників козацько-старшинського роду Бразолів див.: *Власенко В.М.* Бразолі // *Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник.* - С.63-64; *Він же.* З династії Бразолів // *Преподавание истории медицины в высшей школе: история и современное состояние. Материалы Международной конференции 13 апреля 2007 г., г.Сумы.* / Под общ. ред. проф. К.К. Васильева - Сумы, 2007. - С.127-130. Бразоль Лев Євгенович (1854 - після 18.01.1927) на початку 1880 -х рр. Л.Бразоль народився у с.Мала Павлівка Зінківського повіту Полтавської губернії (нині - Охтирський р-н Сумської області). Освіту здобував у Харкові, спочатку навчаючись в Другій гімназії, а потім на фізико-математичному факультеті Харківського університету, до якого вступив у 1871 р.

²¹Окладна книга Лебединської повітової управи (1918-1919 рр.). - ДАСО. - Ф.251. - Оп.1. - Спр.204. - Арк. 9.

²²Гнат Ярема. К посмертній виставці картин Е.И.Волошинова // *Сумской вестник.* - 1914. - 12 янв. - №9. - С.3.

²³Художники народов СССР: Библиографический словарь. - Т.2. - С.59.

²⁴Весь Петербург на 1898 год. Адресная и справочная книга города С.-Петербурга. -

[Б.м., б.г.]. Алфавитный указатель. - С.65; Весь Петербург на 1899 год. Адресная и справочная книга города С.-Петербурга. - [Б.м., б.г.]. - С.66. Весь Петербург на 1902 год. Адресная и справочная книга города С.-Петербурга. - [Б.м., б.г.]. - С.74. Весь Петербург на 1903 год. Адресная и справочная книга города С.-Петербурга. - [Б.м., б.г.]. Алфавитный указатель - С.78; Весь Петербург на 1904 год. Адресная и справочная книга города С.-Петербурга. - [Б.м., б.г.]. - С.76; Весь Петербург на 1905 год. Адресная и справочная книга города С.-Петербурга. - [Б.м., б.г.]. - С.76; Ю.Н.Бразоль (1856-1919). Каталог выставки "Художник в провинции" - С.7, 8.

²⁵Каталог художественно-декоративной выставки 1-го дамского художественного кружка. - СПб., 1908. - С.24.

²⁶Харьковский календарь на 1905 год. - Харьков, 1905; Список землевладельцев Харьковской губернии, владеющих 300-ми десятинами земли и более. - С.53. Харьковский календарь на 1906 год. - Харьков, 1906. Список землевладельцев Харьковской губернии. - С. 55.

²⁷Н.Г. Картинная выставка в г.Лебедине в здании мужской гимназии // Земские известия (Лебедин). - 1918. - 24 авг. - №36. - С.2. Грищенко Микола Андрійович (1878-1937) - громадський діяч. Закінчив у 1900 р. Харківську духовну семінарію. Навчався на юридичному факультеті Юр'євського університету, з якого був виключений у 1904 р. за революційну діяльність. Закінчив у 1907 р. Харківський імператорський університет. З 1911 р. - завідувачий відділом шкільної та позашкільної освіти Лебединського повітового земства. Один з організаторів товариства "Просвіта" та виставки української старовини у Лебедині в 1918 р. Репресований у 1937 р. Про М.Грищенка див.: *Голод Ю.* Красу відкрив людям // Життя Лебединщини. - 1997. - 6 лист; Грищенко Микола Андрійович // Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. - Суми, 2003. - С.116, фото. Автор статті "Картинная выставка в г.Лебедине в здании мужской гимназии Ю.Н.Бразоль-Леонтьевой", надрукованої в газеті "Земские известия" під криптонімом "Н.Г." (Грищенко ?), вказує на те, що зустрічався з художником на виставці.

²⁸Центральний державний історичний архів України, м.Київ - Ф.2052. - Оп.1. - Спр.1441. - Арк.1.

ПОБОЖИЙ С.И.

Юлия Бразоль и Сумы Region. Историко-краеведческие аспекты в исследовании творчества художницы

Розглядається творчий доробок маловідомої художниці Ю.Бразоль, життєвий шлях якої був тісно пов'язаний з Сумщиною. Підкреслюється роль і значення історико-краєзнавчих джерел у питаннях атрибуції творів графіки, живопису та скульптури.

POBOZHYS I.

Yulia Brazol' and Sumy Region. Historical and Local Lore Aspects of Investigation of the Artist's Creative Work

There is viewed the creative heritage of little-known artist Yu.Brazol' whose life was close tied with Sumy region. The role and meaning of the historical and local lore sources in the question of attribution of graphics, painting and sculpture is stressed.

Отримано 17.06.2008.